

Bouwkundige termen en bouwstijlen

Omdat de omschrijvingen in het Monumentenregister de formele teksten bevatten die bij het besluit tot aanwijzing als monument horen, staan hier vaak moeilijke bouwtechnische en/of architectuurhistorische termen in. Mogelijk kan onderstaande begrippenlijst in dat geval uitkomst bieden.

Aanzetsteen het begin van een boog of van een gewelf.

Absis nisvormige sluiting van een koor met een halve cirkel of veelhoek als plattegrond.

Amsterdamse School in Amsterdam ontwikkelde, maar ook elders voorkomende, expressionistische stijl (circa 1910-1930) in bouwkunst en kunstnijverheid met plastische, fantasierijke vormtaal, grote variatie in metselverbanden en kleurig materiaalgebruik, met beeldhouwde of in siersmeedwerk uitgevoerde ornamenten; in jaren '20 meer versoberd.

Art Nouveau internationale decoratieve stijl in bouwkunst en kunstnijverheid (1895-1910), gericht op vernieuwing van de vormtaal, met gebruik van moderne materialen als ijzer en glas en toepassing van golvende lijnen en grillige patronen, deels geïnspireerd op de plantenwereld. Andere benamingen: 'jugendstil' en 'nieuwe stijl'.

Baksteenornamentiek term gebruikt voor bouwwerken, ontstaan omstreeks 1900, waarin weliswaar vage invloeden van neostijlen zijn te herkennen, maar waarbij een verscheidenheid van baksteenmotieven tot de belangrijkste uiterlijke kenmerken behoort.

Chaletstijl op Zwitserse chalets geïnspireerde bouwtrant (1870-1910), waarbij overstekende daken met houtsnijwerk, vakwerk, houten erkers en veranda's worden toegepast.

Dakruiter torentje, meestal van hout, met een spits of een koepel, dat op de nok van het dak lijkt te rijden.

Delftse School in Delft ontstane traditionalistische bouwstijl (1925-1955), met sobere vormtaal die ontleend is aan de vaderlandse baksteenbouwtraditie (vlechtelingen, hoekschoorstenen, inheemse metselverbanden, hoge daken, natuurstenen accenten) en deels is beïnvloed door Scandinavische raadhuisen (taps toelopende torens) en romaanse kerken (zware muren en rond bogen).

Dorische orde Griekse zuilorde, waarbij de zuil niet op een voetstuk (basement) is geplaatst. De schacht van de zuil is voorzien van verticale groeven (cannelures) en wordt door een eenvoudig kapiteel bekroond.

Driepas gotisch motief, bestaande uit drie elkaar snijdende cirkels in één grote cirkel.

Dwarshuisboerderij variant op hallehuisboerderij waarbij het woonhuisgedeelte dwars op het bedrijfsgedeelte staat onder een afzonderlijk dak.

Eclecticisme verzamelnaam voor de in vele varianten voorkomende bouwstijl (1850-1910), met gemengde toepassing van diverse historische stijlmotieven, aanvankelijk vooral aan de klassieke vormtaal ontleend, vaak met pleisterwerk.

Empire stijl in bouwkunst en kunstnijverheid (1790-1840) met symmetrische blokvormige, vaak gepleisterde bouwwerken en ornamenten geïnspireerd door de Egyptische opgravingen.

Fries horizontale band met schilder- of beeldhouwwerk, metselmozaïek of bestaande uit bogen (boogfries).

Gewelbeschot houten bekleding van geveltop.

Hallehuisboerderij boerderijtype waarin mensen en vee onder één dak verblijven, aanvankelijk zonder scheidingswand (los hoes), later gescheiden door brandmuur.

Hilt lage zoldering in de deel ter hoogte van de zijgevels, voor opslag van onder andere hooi.

Kapiteel veelal met beeldhouwwerk versierde bekroning van een zuil.

Knipvoeg afwerking van metselwerk waarbij voegen volgezet worden, vervolgens langs de rij gestreken en tenslotte langs de kanten met een voegijzer of mesje schuin worden afgesneden.
Koor als een afzonderlijk bouwdeel herkenbare en min of meer zelfstandige partij van een kerk, meestal aan de oostzijde gelegen, waar zich het (hoofd) altaar bevindt.

Korbeel (kromme) schoor tussen een verticaal en horizontaal onderdeel van een houtconstructie.

Kroonlijst bovenste, naar voren springende en geprofileerde lijst aan bovenzijde van klassiek ontworpen gevel.

Krukhuisboerderij boerderij van het hallehuistype met een dwarsgeplaatst woonhuis, zodat een L-vormige plattegrond ontstaat.

Lessenaardak dak, bestaande uit één hellend dakschild.

Liseen licht decoratieve uitmetseling in de vorm van een verticale band.

Moer- en kinderbinten balkenconstructie waarop een houten vloer steunt.

Neogotiek vooral in kerkelijke bouwkunst toegepaste bouwstijl (1830-1920), geïnspireerd op middeleeuwse gotische voorbeelden en o.a. gekenmerkt door de toepassing van spitsbogen, boogfriezen en drie- en vierpassen.

Neorenaissance in vele varianten toegepaste bouwstijl (1830-1920), waarbij motieven van de renaissance bouwkunst zijn verwerkt, vooral van 17^e eeuwse Hollandse voorbeelden (trapgevels, speklagen, blokken, kruiskozijnen), maar ook wel van Franse en Italiaanse voorbeelden.

Neoromaans vooral bij kerken toegepaste bouwstijl (1890- 1915), waarbij naar het voorbeeld van de middeleeuwse romaanse bouwkunst veel rondboogvormen, zware muren en torens zijn toegepast.

Nieuwe Bouwen bouwtrant waarbij het ontwerp is gebaseerd op een analyse van de functie(s) van het gebouw, met veel aandacht voor toetreding van licht en lucht (lintvensters, balkons, dakterrassen) en met gebruikmaking van moderne (ogende) materialen als staal, glas, beton en wit pleisterwerk; esthetisch nadruk op blok- en cilindervormen, platte daken en afzien van toegevoegde ornamenten. Andere benamingen: Nieuwe Zakelijkheid, functionalisme, International Style.

Ontlastingsboog boog geslagen ter verlichting van muur- werk, in het bijzonder wanneer zich dit boven een venster of deur bevindt en een bovendorpel ontlast moet worden.

Paviljoen rechthoekig vooruitspringend onderdeel van een groot gebouw, geplaatst op de hoeken of in het midden van de gevel.

Piron loden versierde afdekking op een boven het dak uitstekende middenstijl van de kapconstructie. Plastisch als het ware gebeeldhouwd of geboetseerd, waardoor een afwisselend silhouet ontstaat, waarin schaduwwerking een belangrijke rol speelt.

Rationalisme sterk door H.P. Berlage beïnvloede en naar vernieuwing strevende bouwtrant (1900-1925) waarbij het dragende karakter van muren, bogen en pijlers wordt benadrukt, vaak met gebruik van schoon metselwerk en contrasterende (natuurstenen) blokken en banden.

Risaliet vooruitspringend gedeelte van een gevel.

Schilddak dak gevormd door vier dakschilden; twee driehoekige schilden aan de smalle en twee trapeziumvormige aan de lange zijden.

Segmentvormig deel uitmakend van een cirkel.

Sheddak zaagdak, opeenvolgende reeks parallelle daken met twee dakvlakken onder verschillende helling, waarvan de meest steile vlakken, op het noorden gericht, van glas zijn voorzien; vooral gebruikt om goede verlichting te krijgen.

Sieranker rijk bewerkt anker, waarmee muren en balken aan elkaar bevestigd worden om de constructie in verband te houden.

Sierspant bewerkte vorm van dakconstructie in geveltop.

Sliet rondhout van tamelijk grote lengte van 10 à 12cm in het midden; gebruikt als vloer boven de deel om hooi of koren op te slaan.

Sluitsteen veelal gebeeldhouwde steen, die een gewelf of een baksteen boog (in het midden) sluit.

Speklaag horizontale natuurstenen of gepleisterde band als afwisseling in baksteenmuurwerk.

Strek of hanenkam functioneert constructief als boog maar heeft aanzien van vlakke balk van baksteen boven gevelopening.

Tandlijst horizontale lijst van blokjes; geliefd motief in baksteenarchitectuur.

Tracering maaswerk, decoratieve vulling van natuursteen of baksteen in de kop van een gotisch venster of balustrade.

Trompe-l'oeil hoogst natuurgetrouw schilderij, bedrieglijke nabootsing.

Um 1800 bouwstijl, waarmee enkele architecten teruggrepen op de klassieke vormtaal van de architectuur uit 1800.

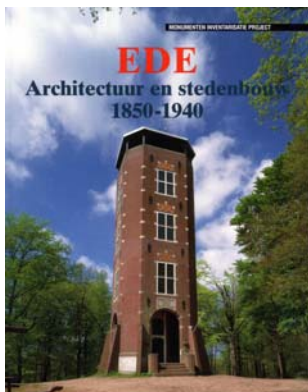
Verblendsteen gladde, met een strengpers vervaardigde baksteen, gebruikt als bekleding van minder glad en nauwkeurig metselwerk; vaak in heldere kleuren geel en rood.

Vlaams metselverband per laag afwisselend de kopse en de lange kant van de steen.

Windveer plank, bevestigd langs de kanten van een rieten of pannendak ter afdekking van de voorrand. Door (eenvoudig) houtsnijwerk ook decoratief.

Wolfeind afschuining aan de korte zijde van een dak.

Zadeldak dak met twee tegen elkaar geplaatste hellende schilden.

Deze lijst is afkomstig uit het boek "*Ede. Architectuur en Stedenbouw 1850-1940*" (P. Opmeer, Zwolle 2002)